

Владо ПОПОВСКИ

СОЦИЈАЛНО-ПРОФЕСИОНАЛНИОТ СОСТАВ НА ДЕЛЕГАТСКИТЕ СОБРАНИЈА ВО СРМ

1. За делегатското собрание особено би важел оноој Марксов став дека тоа треба да е средство на самата заедница — установа преку која таа самата се претставува и работи.¹ Значи: собранието е проектирано како установа и фактор на демократизирање на општественото решавање доколку тоа е достапно и отворено кон заедницата, во прв ред кон нејзините основни социјални и политички сили и кон основните општествени и политички процеси во кои се артикулираат социјалните интереси и потреби.

Во овој труд ќе го разгледаме само првиот елемент: отвореноста на собранието кон главните социјални сили на заедницата. За секое социјалистичко општество, значи и за нашето, тоа првенствено се однесува на положбата и на улогата на работниците во централните установи на општествено-политичкиот ситем; на нивното место во делегатските собранија.

Значењето на изнесената релација е афирмирано уште со Париската комуна. Маркс и Енгелс тоа го изразија мошне јасно во ставот дека од сите мерки на Комуната најзначајна е таа што Комуната (и Комуналното собрание) ја сочинуваат самите работници и што, според тоа, социјалниот карактер на функциите и на мерките на Комуната можат да бидат само работничко-класни.²

Од имплицираната смисла на ставот произлегува дека работничко-класниот карактер на мерките и на функциите на основните политички установи (пред сè на собраниската установа) првенствено зависат од работничко-класниот состав. И

¹ Види: К. Маркс, Прилог во „Рајнски новини“ бр. 130 од 10 мај 1842. Според К. Маркс, Јавност и бирократија, „Вук Караџиќ“, Београд 1965.

² Види: К. Маркс, Граѓански рат у Француској, „Култура“, Београд 1947. Посебно види го предговорот на Ф. Енгелс од 1891 г. во истото издание.

спротивно: ако таквиот состав не е обезбеден, тогаш работничко-класниот карактер на функциите и на мерките на перспективните установи би бил доведен во прашање, а со тоа би станала неизвесна и социјалистичката насока на движењето.

Во контекстот на изнесените поставки, можеме да извлечеме и поширок логички став во врска со релацијата: состав — карактер на функции и мерки. Имено, може да се каже дека ниедно посредување на работничко-класните интереси и потреби не е лишено од потешки деформации и дека ниту една општествена категорија надвор од самата работничка класа не може потрајно да го гарантира работничко-класниот (социјалистичкиот) карактер на општественото движење. Односно, може да се каже дека таквиот карактер го обезбедуваат само работниците.³ Ова се согласува и со оној општопознат марксистички став дека политичката активност и практика, како свесна и специфична социјална дејност, претставува израз на самото социјално битие кое не е еднакво кога станува збор за она на работниците и за она на другите категории (на пр. со она на средните, посредувачките категории).

Се разбира сè она што е апсолутизирано не може да ги издржи приговорите, посебно ако тие произлегуваат од сложеноста, развојноста и историчноста на практиката односно ако тргнуваат од принципите на дијалектичката критика. Во таа смисла, горниот став не треба да се разбере исклучиво во смисла на тоа дека составите на политичките установи нужно треба да бидат само работнички. Извесното претставништво и посредништво не може да се избегне и тоа, самото по себе, не е негативно, туку може да биде позитивно и значајно како фактор на динамизирање и потенцирање на социјалистичкиот карактер во практиката на политичките установи. Во таа смисла, кога станува збор за конкретниот состав на политичките установи (во прв ред на собранието) и Маркс, следејќи го искуството на Париската комуна, укажува дека најзначајното е тоа што мнозинството од составот на Комунаста се работници и *признати претставници* на работничката класа.⁴ Значи, извесно претставување на работничката класа од претставници

³ Во таа смисла се изјаснува и Е. Кардељ. Види: Е. Кардељ, Нека питања скупштинског изборног система, „Седма сила“, Београд 1967 и Пращи развоја политичког система социјалистичког самоуправања, „Комунист“ — Београд 1977.

⁴ К. Маркс, Граѓански рат у Француској, стр. 63—64.

⁵ Ултралевата критика секое претставништво на работничко класни интереси го разбира како бирократско. Покрај другото и од таму произлегува нејзиниот анимозитет и кон институциите. За блезите на ултралевата критика на нашиот систем види, Е. Кардељ, Правците..., стр. 67—81.

на кои самото претставување им е основна општествена дејност нужно се јавува како комплементарна потреба.

Но, да ги истакнеме поентите во самиот Марксов став и да ги приведеме и неговите дополнителни укажувања и со тоа да го прецизираме изнесениот став, зашто е мошне значајно тој да не остане небулозен, идеологизиран или пак паушално оспоруван со било каква ултралева критика.⁵ Во прв план паѓа в очи атрибутот *признати* (претставници) што укажува дека тие треба да уживаат неспорен авторитет и легитимност сред работничката класа. Самата смисла на атрибутот укажува дека е претпоставен активен, практичен однос на работниците кон своите претставници, дека признатоста на прво место е израз на свеста на самите работници за врската меѓу нивните социјални интереси и потреби со активноста на претставниците; дека, понатаму, таа се надоврзува и зависи од влијанието на работниците, кои покрај другото ги избираат тие претставници, почнувајќи од принципите на кадровската политика, преку одбирот на кандидатите, па сè до нивното задолжување со функции и задачи, со моќ да се следи нивната работа и да се влијае врз нивниот претставнички статус.

Во таа смисла Маркс укажува дека работниците го владеат составот на Комуната и со тоа нејзините функции и мерки, тогаш кога своите претставници можат да ги изберат како што работодавачот може да си избере работници, надзорници и книговодители,⁶ и тоа по сопствено уверување за адекватноста на изборот и со едноставна и ефикасна моќ за нивна замена во секое време. Значи: претставништво, иако ограничено, сè уште да, но во рамките на доминантната моќ на самите работници.

Париската комуна и нејзиното искуство се инспиративни и по прашањето за претпоставките на таквата моќ на работниците. Се разбира дека нејзиното искуство не ги исцрпува сите претпоставки, но нејзините принципи и односи сè уште зрачат со смисла и порака, посебно кога станува збор за одбегнување на една од најголемите опасности за социјализмот — бирократското извртување на системот и на односите. Во таа смисла Париската комуна според Маркс (и според Ленин) применила непогрешливи средства против бирократизацијата и отуѓувањето на претставникот и со него и на функцијата на политичките установи. Тие се: вонредно кусиот мандат на претставникот; негова сменливост во секое време со едноставна постапка; негова одговорност за работата и отчетност пред избирачкото тело; негова непрофесионална положба во Собранието на Комуната, а ако е на посебна функција која го ан-

⁶ К. Маркс, цитираното дело.

гажира целосно и континуирано, *тогаш просечна работничка плата*; негова врзаност за инструкциите на работниците, итн.⁷

Значи *признагите* работнички претставници, покрај тоа што не сочинуваат поголем дел од работниците во составот на собранието и во другите политички установи, не се ниту привилегирани во однос на работникот, ниту пак нивната положба како професионални застапници е основа за доминантна моќ во одлучувањето и донесувањето на политички мерки.

Произлегува дека доколку е поинаку, доколку нивниот удел во составот расте, доколку тој се откинува од контролата на работниците и доколку добие карактер на самообновување и независност во дејствувањето, тогаш настануваат тешки последици и деформации по социјалистичкиот карактер на односите, по распоредот на политичките сили, по нивната насоченост и сл. Тогаш социјалната содржина и смислата на мерките и на функциите на собранието и на политичките установи се откинува и се оддалечува од работничко-класните интереси и се приближува, со тенденција на идентификување, до интересите на средните и посредувачките категории, а демократските поставовки на политичкиот живот се формализираат и се манипулираат од реално моќните бирократски или технократски (во секој случај олигархиски) центри на решавање. На таков начин се нарушува адекватната структура на моќта и меѓу социјалните и политичките сили и меѓу институциите на политичкиот систем, на штета на онаа нужна моќ на самите работници како основна социјална и политичка сила и на собранијата како централна установа на системот.

Значи како (прв) индикатор што би укажал и засвонил пред респективната опасност е *потрајното и побитното нарушување на работничко-класниот состав* на собранијата и на другите политички установи. Или: потрајното и побитното отсуство на работниците од собранијата би бил првиот и најбитен аспект на нивна затвореност, кој сигурно суштински се престорува во фактор што турка кон отуѓување и на самите собранија и на нивните функции и мерки како средства во социјалното ослободување на трудот и на работниците од косецот на економската зависност и на политичката доминантност.

2. Поврзаноста пак на насоката и карактерот на активноста на собранијата (и на другите институции) со социјалниот профил на нивниот состав, произлегува барем од две причини:

Прво, од тоа што членот на собранието е припадник на определена социјална група; од тоа што тој е вкоренет и нај-

⁷ Исто, стр. 65.

различно поврзан со животот и работата на таа група, со нејзините интереси, потреби и вредности; со нејзиното место во социјалниот и политичкиот систем, пред сè во процесот на производството и на општественото решавање. Во таа рамка, поединецот и сам по себе е израз на односите на групата и средината од која произлегува. Поради тоа и неговата делегатска и собраниска позиција и активност во суштина е специфичен облик на основна социјална дејност. Оттаму, делегатот и сам по себе може да биде носител на непосредност во одлучувањето, па дотолку повеќе станува значаен составот на собранијата, застапеноста на социјалните групи преку свои непосредни членови; дотолку структурните елементи на составот се фактор и за социјалната карактеристика на собраниската активност. И уште ова: дотолку повеќе станува јасно дека ниту една социјална категорија не може да постане претежен и траен општ застапник и посредувач на општествените интереси на работничката класа. Особено не во услови кога таа има можност и инструменти сама да се застапува и кога политичко-професионалната категорија покажува знаци на самообновување, недосегливост, интересовно затворање и доминација (манипулирање) со процесот на промоцијата на социјалните интереси и потреби.

Второ, врската на составот и карактерот на мерките и активностите на собранијата произлегува од положбата и од односите што ги има и што ги воспоставува социјалната, самоуправната или политичката заедница или организација во делегатско-собранискиот процес преку своите делегации и врз таа основа, од начинот и насоката во која таа делува врз својот делегат во целината на собранискиот процес. Имено, во условите на самоуправувањето и делегатството, врските и заемните односи што ги воспоставува социјалната, самоуправната или политичка средина со своите делегати во делегатско-собранискиот процес, постануваат значаен фактор во профилирањето на смислата и насоката на улогата и активноста на собранието. Во такви услови членот на собранието не е претставник на распрснати граѓани, туку е делегат на самоорганизирана средина која се јавува како основа и како субјект во собраниското решавање. Оттаму, неговото понесување е двојно условено: покрај тоа што произлегуа од неговото социјално битие, тоа е израз и на карактерот на врските и на односите што тој ги има со својата база во делегатско-собранискиот процес. Дотолку повеќе е потенцирано значењето на социјалниот профил на составот на собранијата зашто општиот претставник — професионалниот застапник (политичарот) не се вклопува ниту во

логиката на првата ниту во логиката на втората претпоставка за обезбедување на непосредност и доминантност на работничко-класните интереси.

Да резимираме: и понтаму останува релевантен составот на политичките институции (во оваа прилика на собранијата) за смислата и насоката на нивната активност. Особено затоа што тој подиректно укажува на состојбите и тенденциите во структурата и динамиката на општествените сили кои се јавуваат и како политички (собраниски) субјекти, и поради тоа што преку поместувањето на тие сили во позицијата и односот кон најважните (собраниски) установи укажува и на подготвеноста на системот за пошироки општествени и политички промени. Зашто, ако механизмот, неговите функции и принципи се индикатор за целта, тогаш силите, посебно нивната агрегација според социјалната блискост се генератор во нејзиното оживотворување.

3. Но, да се вратиме кон поставената задача: да го видиме и да го прокоментираме составот на собранијата на општините во СРМ во периодот на делегатството од 1974 година до денес. Составот е сложена појава со голем број елементи и во суштината е поврзан со структурните параметри на заедницата, со нејзината сложеност, слоевитост и поставеност (изразеност) во политичкиот систем. Меѓутоа, од сета негова сложена структура, во фокусот на интересирањето во овој труд, ќе го поставиме социјално-професионалниот аспект на собранискиот состав. Тој аспект ќе ни овозможи да го следиме она што за нас е првенствено во рамките на овој текст: имено, ќе ни овозможи да ја согледаме позицијата на работниците во собранијата видена преку нивната застапеност во нив, преку коефициентот на застапеноста и, со тоа преку степенот на отвореноста и достапноста на централните установи на системот кон работничко-класната средина. Рамката на истражувањето пак, (1974—1982) ќе овозможи проследување на тенденциите во односната застапеност и увид во процесот на формирањето работничко мнозинство во респективните установи — во процес кој и теориски и идејно-политички, се проектира како значаен фактор во продлабочувањето на социјалистичкиот и демократскиот белег на интересите и односите во општеството.

Во рамките на анализата ќе оперираме со индикаторот земање на делегатите во СРМ. Тој индикатор не е доволен сам да ја одмери и оцени социјалната припадност, но тој, така како што се води и во недостаток на други емпириски показатели, овозможува да се утврди присуството на јадрото на работничката класа во собранијата — на работниците од индустријата и рударството — и да ги евидентира и работниците

од другите области.⁸ Податоците со кои се располага, го овозможуваат разграничувањето и на другите социјално-професионални групи со укажување на нивната улога во трудот и во неговата организација.

Излегува дека индикаторот со кој ќе се служиме, иако не е единствен, сепак е значаен во проследувањето на положбата на работниците во собранискиот систем и во индицирањето за тоа дали и колку се остварува процесот на завладувањето на работничко-класните интереси во системот на најзначајното општествено решавање.

Но, да преминеме на податоците. Каков е составот на општинските собранија, односно на републичкото собрание според занимањето и на што укажуваат неговите белези?

Напореден процентен состав на собранијата на општините во СРМ според занимањето⁹ во периодот 1944 — 1982

Занимање	1974	1978	1982	1974—82	Учество во активното население
Работници во индустријата и рударството	18,0%	18,8%	14,2%	— 3,8%	26,64%
Земјоделци	16,8%	12,3%	11,7%	— 5,1%	46,30%
Работници во трговијата, услугите и заштитата	2,2%	7,4%	7,1%	+ 4,9%	8,82%
Управни и административни работници	12,9%	14,1%	12,3%	— 0,6%	6,49%
Раководен персонал	5,1%	12,2%	14,3%	+ 9,2%	1,2 %
Стручњаци и уметници	30,0%	28,8%	31,2%	+ 1,2%	9,97%

⁸ Не навлегувајќи во контроверзите за поимот работничка класа, ние го усвојуваме она определување кое под припадници на таа класа ги зема производителите на материјални добра тие што го создаваат вишокот на вредноста. Иако битието на работничката класа во нашето општество е динамично и преку самоуправувањето и социјализацијата може да се шири, сепак сметаме дека тој процес не е отиден кој знае колку далеку, па затоа сè уште има место да се употребува потесна определба за категоријата работници. За односните контроверзи види: Стипе Шувар, Самоуправљање и алтернативе, „Центар за културно-дјелатност ССО, Загреб 1980.

⁹ Како основа за податоците послужија статистичките прегледи на Републичкиот завод за статистика на СРМ бр. 56 од 1975, 88 од 1979, 132 од 1983, а податоците за составот на населението на СРМ е според пописот од 1971. Види ф.н. 11.

Коефициент на застапеност на групите во собранијата на општините во СРМ споредено со учеството во населението и шанси за избор во однос на работниците — избори 1978 год.

Занимање	Коефициент на застапеност	Шанси за избор
1. Работници во индустријата јата и рударството	0,70	—
2. Земјоделци	0,36	1,44 пати помалку
3. Работници во трговијата услугите и заштитата	0,84	1,2 пати повеќе
4. Управни и административни работници	2,72	3,83 пати повеќе
5. Раководен персонал	10,17	14,53 пати повеќе
6. Стручњаци и уметници	2,89	4,13 пати повеќе

Без да го прераскажуваме тоа што се гледа од податоците, веднаш да видиме како се застапени работниците и тоа јадрото на работничката класа — индустриските и рударските работници. Видно е дека тие во структурата на делегатите на собранијата на општините учествуваат со просечно 17% (18%, 18,8% и 14,2%). Дали тој процент е мал, доволен или голем?¹⁰

Сметаме дека е мал, недоволен и дека како таков е показател за пошироки негативни тенденции во општественото решавање и односи. Зошто? Прво, затоа што категоријата работници во индустријата и рударството во активното население на СРМ, според пописот од 1971 година, учествува со 26,64%, па според тоа нејзината застапеност во собранијата на општините во СРМ не е ниту пропорционална. Второ, затоа што таа категорија е најзначајна социјална и политичка сила — основна категорија врз чие социјално битие е можен развојот на социјалистичката природа на социјалниот и политичкиот систем и затоа што, како таква, нужно треба да го сочинува мнозинството на политичките и самоуправните институции (впрочем како што одамна е речено дека е неопходно постигнување работничко мнозинство), а состојбата покажува дека е далеку од тој политички принцип и став. Трето, затоа што тенденцијата на нејзиното застапување (преку изборите во 1982 год.) покажува натамошно намалување на работниците од индустријата и рударството во централните установи на општествено-политичкиот систем. Процентот на застапеноста во 1982 година во

¹⁰ Во Собранието на СРМ работниците учествуваат: во 1974 — со 13,50; 1978 — 9,60%; 1982 — 8,40%.

собранијата на општините (значи сè до 1986 год.) на односната категорија е 14,2% или за 4,6% помалку од 1978, односно за 3,8% помалку од 1974 година.¹¹

Постојат и други причини и аргументи поради кои сме таме дека учеството на работниците во собранијата е недоволно, односно дека нивната застапеност и однос во собраниското решавање противречи на теориските, политичките, практичните и логичките принципи кои се нужни во процесот на продлабочувањето на социјалистичкиот карактер на системот. Сега, да се загледаме поаналитички во податоците и да извлечеме поголем број споредбени параметри за да ги појасниме и поточниме состојбите и односите во делегатско-собраниската област.

Податоците покажуваат дека стручњаците и уметниците се најмасовната категорија во собранијата на општините и дека односната застапеност е стабилна (се одржува на просечно 30%) што зборува за консолидираноста на положбата, веројатно и на улогата на таа категорија во институционално најзначајното општествено (собраниско) решавање.¹² Да се потсетиме: оваа категорија во активното население на СРМ учествува со 9,97% од што произлегува дека сепак не сме заедница на стручњаци и уметници, како што би се помислило од составот на собранијата. Во секој случај, станува збор за важна општествена категорија, особено онаа на стручњаците, која добива на значење во развојот на техничко-технолошкото ниво на производството, но сигурно е дека станува збор за нејзино преголемо учество во собранијата, кое произлегува од положбата, улогата и моќта што таа категорија ги има во самите односи на производството и во решавањето за него и за позициите, интересите и потребите на самите производители. Оттаму, респективното учество во собранискиот состав е показател повеќе за односот на силите во пошироките процеси на општественото решавање.

Повеќе знаци на односите и тенденциите во собраниската сфера покажува застапеноста и движењето на категоријата раководен персонал. Оваа категорија во собранијата на општините во 1974 година, на првите избори по воведувањето на делегатскиот систем, беше застапена со 5,1%, во 1978 г. со 12,2%, за во изборите од 1982 година да се зголеми на 14,3%. Значи, забележителна е тенденцијата на растење на бројот на раководната категорија во делегатскиот состав на собранијата. Тоа растење се одликува со покрупен скок на релацијата избо-

¹¹ Во Собранието на СРМ составот на работниците во 1978 г. во однос на 1974 г. опаднал за 3,90%, а во 1982 г. во однос на 1974 г. за 5,10%.

¹² Во Собранието на СРМ, таа категорија во периодот 1974—1982 г. учествува со просечно 35,2%.

ри 1974—1978 (со цели 7,1%) и со немал чекор во изборите во 1982 година во однос на изборите од 1978 г. (зголемување за 2,1%).¹³

Динамиката на оваа тенденција може да индицира на неколку појави. Прво на тоа дека во 1978 година, на вторите избори за делегатски собранија, раководниот персонал направи позначаен продор во собраниската структура на општинско ниво и второ, на тоа дека тој пробив на составот е консолидиран, дури и потенциран во следните избори. Овие тенденции зборуваат за зголемена заинтересираност на респективната категорија за собраниското решавање и за поширокото влијание што е можно преку собраниската улога. Но тие индикации не укажуваат на причините од кои произлегла промената во составот на собранијата, посебно промената во односната застапеност на раководниот персонал. За нив останува да се претпоставува. Во таа смисла ни се чини дека таквата динамика, покрај од друго, произлегува и од тенденциите на бирократизирање и манипулирање на делегатската постановка и на делегатските механизми на решавање; и од засилување на политичко-претставничката категорија (од нејзиното растење, од појавата на нова, сизовска бирократија) и од извесното соземање на политичката бирократија по стресовите и самоуправните пригисоци кои беа извршени врз неа и врз нејзината улога во периодот на новиот Устав од 1974 година, на Законот за здружен труд 1976, како и во политичките борби што ги водеше Сојузот на комунистите пред и непосредно во Уставот од 1974 година. Веројатно значаен дел од тие причини лежат во сè уште неефикасното нарушување и ненадминување на т.н. модел на бирократска дистрибуција на општествената моќ, односно во неговото преживување и адаптирање на делегатско-самоуправните постановки и норми.

Значи, од зад тој модел избиваат влијателни сили кои, по редот на работите, ширејќи го своето влијание и интерес за него, ги исполнуваат и собранијата кои, под какви и да е околности, сепак имале значајно место и значаен авторитет во општественото решавање — потпрен, покрај другото и врз константната тенденција кон демократизација на политиката и врз свесната ориентација во заложбите на СК кон демократизирање на општествено-политичкото решавање.

Раководниот персонал како социјална категорија, ценејќи по нивото на застапеноста, има најизразена позиција во собранискиот состав. Таа категорија е најмала во населението и трета по бројност во општинските собранија, а прва по кое-

¹³ Раководниот персонал во Собранието на СРМ учествува: во 1974 г. со 40,08%, во 1978 г. со 40,46% и во 1982 г. со 41,20%.

фициентот на застапеноста. Во активното население таа е застапена само со 1,24%, во собранијата на општините со 14,3% (1982 г.) што значи дека во собранијата е застапена 11,50 пати повеќе од пропорцијата во населението.

Се разбира, дека односната категорија, покрај бројноста, има и друга „специфична“ тежина и значење во нашето општество. Оттаму, таа не може да се посматра само како социјална (и интересовна) група, па нејзиното присуство во одделни институции на системот да се цени на скалата: позитивно — негативно, само спред пропорционалниот параметар. Конечно, станува збор за носители на значајни функции и задачи кои и поради тоа нужно повеќе се наоѓаат (или треба да се наоѓаат) во составите на политичките институции. Но, иако е тешко да се постави квантитативна мера, сепак може да се каже дека е видлива тенденција на скоковито зголемување на учеството на таа категорија во собранијата, кое доведува до квалитетно менување на структурата на силите и на нивниот однос во собраниското решавање и тоа во правец на јакнење на политичко-професионалната и раководната димензија во него, со слабеење на непосредно-самоуправните сили и со тоа на самоуправни-делегатскиот параметар во тоа решавање, како последица на првото. Значи, на односната застапеност и на динамиката и на тенденцијата во неа гледаме и како на негативна појава; како на појава која и од своја страна ја продлабочува или пак ја одржува и понатаму противречноста меѓу нормативниот (и институционален) развој на системот — во овој случај на собраниско решавање — и стварниот, конкретниот процес на тоа решавање.

Таквата застапеност на споменатите категории „влече“ и кон зголемена застапеност на други — ним сродни групи, покрај тоа што застапеноста на тие категории зависи и од нивната популациска, професионална и општествена сила. Станува збор, пред сè, за управните и административните работници, а по нив и за други кои се јавуваат како сегмент на посредувачките (средни) категории, како што се работниците во трговијата, услугите и заштитата. Со еден збор, укажаните тенденции во изборите по 1974 година и ненадминатата структура на општествена моќ придонесуваат за јакнење на општата позиција на посредувачките, политичките, управно-административните и заштитните категории. Тие тенденции на планот на собранискиот состав туркаат кон мајоритет на односните категории во собраниската персонална структура и со тоа, имплиците, и кон доминација во собраниските процеси.

Каква е застапеноста на односните категории и каков е општиот однос меѓу производните (трудбеничките) и посредничките (условно-службеничките) категории во собранијата во

СРМ во периодот 1974—1982, со посебеен споредбен однос кон општогo учество на работниците од индустријата и рударството кон нивниот коефициент на застапеност и кон шансите тие да станат делегати и со тоа непосредни субјекти на собраниското решавање?

Управните и административни работници во 1974 година биле застапени со 12,9% во 1978 со 14,10% и во 1982 со 12,3% во составот на собранијата на општините. Оваа категорија во активното население на СРМ учествува со 6,49%. Работниците пак во трговијата, услугите и заштитата, во собранијата на општините, учествуваа со 2,18% во 1974, со 7,40% во 1978 и со 7,1% во 1982 година. Нивното учество во активното население на СРМ изнесува 8,82%.

И на крајот, заради пошироки споредби, да го истакнеме и учеството на селаните во собранијата, на нашата најбројна социјална група и на втората група носители на материјалното производство.

Таа категорија во собранијата учествува со 16,77% во 1974 година, со 12,30% во 1978 и со 11,7% во 1982 година. Од активното население на СРМ таа зафаќа 46,30%.¹⁴

Што можат да ни кажат овие податоци?

Прво, видлива е високата застапеност на работниците од управата и администрацијата. Тие во собранијата на општините се застапени просечно (за трите избори со 13,1% што значи дека нивната собраниска пропорција е за два пати и нешто поголема од пропорцијата во населението.

Второ, работниците од трговијата и услугите во 1974 год. биле со четири пати помала собраниска пропорција во однос на таа од учеството во населението, но веќе во изборите од 1978 и 1982 година нивното собраниско учество речиси станува пропорционално на големината на социјалната група.

Трето, земјоделците — таа најголема популација, веројатно и мошне значајна од становиштето на социјалната и политичката спрега со работничката класа, застапена е најмалку — најниско под пропорцијата во населението. Таа во собранијата на општините е застапена за скоро четири пати помалку од популацииската пропорција и со тоа бележи најниско ниво на учество во собранијата. Згора на тоа, таа социјална група, исто како и работниците од индустријата и рударството, покажува тренд на натамошно осипување од делегатско-собранискиот состав.

Од горниот преглед можеме да ги извлечеме и следните општи констатации:

¹⁴ Во Собранието на СРМ земјоделците учествуваат: во 1974 г. со 4,22%; во 1978 г. со 2,80% и во 1982 г. со 2,40%.

Прво, тенденција на опаѓање на учеството во собранијата на општините забележуваме само кај работниците од индустријата и рударството и кај земјоделците, која се случува во услови на нивна подпропорционална застапеност;

Второ, тенденција на пораст на учеството имаме кај раководниот персонал и кај работниците од трговијата, услугите и заштитата, која се случува во надпропорционална, односно пропорционална застапеност;

Трето, одржување на високо учество на популациската пропорција има кај стручњациите и уметниците и кај управните и административни работници;

Четврто, највисока стапка на собраниска застапеност има кај раководниот персонал, па кај стручњациите и уметниците, а најниска кај земјоделците и работниците од индустријата и рударството; и

Петто, во сите избори од 1974 до 1982 година пололем е бројот на делегатите од нестопанските (од посредувачките, условно-службеничките) категории, отколку бројот на оние од материјалното производство. Тој поголем број е изразен и низ тенденцијата на растење (1974 — 50,18%; 1978 — 62,53% и 1982 — 64,90%.

Од изнесеното се гледа повлекувањето на трудбеничките категории пред настапувањето на посредувачките групи во собранијата на општините. Дали тоа осипување, во исто време, значи и процес на потиснување на тие категории од собранијата тешко може да се каже. Сметаме дека односното осипување не произлегува од нечиј намерен однос за нивно потиснување, но сигурно значи противречност во развојот на системот и во односите на општествено-политичкото (собраниското) решавање и тоа противречност којашто се продлабочува и со тоа изострува. Таа противречност е формирана и се одржува не толку од колебање во нормите, во концептите или во ставовите и резолуциите, колку од колебање, од инертност и противречност во нивното практично остварување.

Имено, процесот на изборот и на селекцијата на лицата за делегати и застапувањето и издигнувањето на социјалните групи како политичка и самоуправна сила, преку положбата и улогата на собранијата, се одвива повеќе под влијанието на затворената кадровска политика — отколку под демократското влијание на работниците и граѓаните, самоуправно и политички организирани; тој процес е повеќе под влијанието на посредничките структури, во прв ред на политичко-професионалните, потем на раководните и на стручните отколку да е под влијание на самоуправувачите, односно на базата, (на членовите) на општествено-политичките организации. Тој процес е повеќе под влијанието на неформалните центри на моќта, от-

колку под влијанието на институциите; повеќе под затскриените и неотчетни кулиси, отколку пред јавната, проѕирна отчетна и критичка сцена.

Од тие и уште некои други причини, сразмерата во застапувањето, во суштина, се решава според општествената моќ што ја имаат односните категории во заедницата и во нејзините основни процеси. А структурата на таа општествена моќ сè уште е во полза на средните и посредувачките категории над производните. Според тоа, кога изборниот процес би се одвивал „од долу“, непосредно од работните луѓе и од граѓаните, што би се рекло спонтано, тој повторно би бил во полза на посредувачките категории, бидејќи тие се помоќни и во основните односи и процеси. Значи, без заемно влијание на субјективните сили и на демократското учество и решавање на основните самоуправни и политички сили нема успех ниту во процесот на адекватен избор и на поволна агрегација на класно-социјални сили во најзначајните централни општествено-политички установи на системот. Згора на тоа, што не постоело такво влијание, има знаци дека процесот на избор и селекција на собраниските состави се одвивал под потенцираната контрола на посредувачките (средни) категории преку видлив степен на манипулација и бирократизација на изборите за делегатски собранија.

Произлегува дека значаен дел од причините за изнесените неповолни состојби и тенденции во социјално-класниот профил на собранијата лежи во извесни противречности и колебања кои се јавуваат во практичната акција на оние сили кои го водат и го организираат самиот изборен процес. Пред сè, мислиме на колебања и противречности во она што претежно ва како однос на тие сили кон собраниската област. Во прв ред станува збор за поголем интерес за нормативните и институционалните промени отколку за промената на социјалната структура на носителите на улогата и активноста на тие институции. Интересот за носителите повеќе е на индивидуално ниво отколку на групно-социјално што за акцијата на општествено-политичките организации зборува за извесно губење на можноста за контрола на составот и на класно-социјалните пропорции кои произлегуваат од самите избори.

Се има впечаток дека доминира нормативистичкиот стил дополнет со политички практицизам: многу повеќе интерес за механизмите и овластувањата плус за кадрите на индивидуално рамниште, а многу послаб интерес за групирањето на силите во системот според социјалната припадност и логиката која со тоа е имплицирана. А сосем е јасно дека токму таа жива сила, нејзиниот профил, дава боја и тон, смисла и насока на работата на институциите. Дека механизмот сам по себе е средство, иако е мошне значајно тоа да е демократски конципирано и

да е резултат на претходни практични борби како што е, но сепак најзначајно е кои социјални категории го завладуваат тој механизам и на кој начин се користат со него. Во таа насока стара вистина е дека бирократијата (било да е политичка, било да е стопанска, да се нарекува така или инаку) може жилаво и инвентивно да преживува и да се адаптира на секој систем, па и на самоуправниот и на делегатскиот и однапред, со силата на своето и сродното групирање и поврзување, да му даде своја верзија, своја смисла и насока на секој механизам на одлучување.

Токму затоа сметаме дека појавената релативно неповолна социјална структура на собраниските сили и негативните тенденции во нивното поместување, произлегува од недоволно валоризираното значење на социјалниот аспект на собранискиот состав, од недоволната насоченост и активност на субјективните сили кон афирмација на тој параметар. Оттаму, значаен дел на причините во расчекорот помеѓу посакуваното и стварното, меѓу многуте норми (шумата од норми) и меѓу релативната неефикасност, на моменти или етапи дури и кризност на системот, произлегуваат, повеќе од неповолната структура на силите во централните институции на системот, која е поткрепена и од фактички недемократската структурираност и дистрибуираност на општествената моќ во заедницата, а помалку од самите нормативни решенија. За собранискиот процес тие противречности произлегуваат, покрај другото, и од превагата на средните, посредувачки категории над работничките; од превагата не само на нивната собраниска туку и на нивната поширока општествена моќ.

Ако на крајот, синтетизирајќи извесен дел од сознанијата, одиме на поопшт одговор за појавите во собраниската сфера, видени од аспектот на нивната персонална структура, како еден вид релација и однос кон заедницата, тогаш нужно треба да ги назначиме оние параметри што ги поставивме на почетокот, пред анализата на податоците.

На прво место станува збор за степенот и за белезите на отвореноста на собранијата кон социјалната средина како услов за нивната демократска улога.

Во таа смисла собраниската функција ја проектиравме во оној Марксов став кој зборува за нужната освоеност на собранијата од средината — која самата се претставува и работи преку нив како со свои средства. За нашите конкретни прилики и ориентации, а во духот на марксистичките анализи и на искуствата на пролетерските револуции, рековме дека собранијата ќе се остварат како демократски институции со работничко-класни функции доколку нив ги сочинуваат мнозинство работници и нивни признати претставници.

Вкупните претходни сознанија овозможуваат да се заклучи дека односниот процес на демократизација на собраниската улога се одвива противречно, со осцилации и во рамките на општите состојби и процеси. Во таа смисла може да се констатира промена во процесот на отворањето и овладувањето на собранијата од одделни социјални групи кои на тој начин се здобиваат со можност за влијание во промоцијата на групните интереси како општи интереси. Така, собранијата беа најдостапни и најмногу отворени (иако недоволно) кон трудбеничките категории во изборите од 1974 година, при воведувањето на делегатскиот систем и во оној добро познат контекст на офанзива на самоуправните сили во СК и во заедницата — што сам по себе укажува во ваков склоп на односи и акции е можен продорот и јакнењето на позицијата на работниците во системот и во решавањето. Меѓутоа, односниот степен на отвореност и достапност на собраниската улога и функција за спомнатите категории, се намалува во изборите во 1978 и во 1982 година за сметка на зголемувањето на можностите на посредувачките категории. Со тоа, сметаме, е извршено и извесно поместување во распоредот на силите во процесите на собраниското решавање во полза на последните (неработнички) категории. Тоа поместување и создадениот распоред на силите од становиштето на остварувањето на целите на системот, цениме, е понеповолно од оној непосредно по 1974 година.

Понатаму, односните белези на составот и сè она што тој имплицира, укажува дека процесот на работничкото мнозинство не само што се остварува противречно, туку дека тој е далеку од своето остварување, бидејќи се покажа дека работниците се една од најмалку застапените категории (тие се претпоследни), и бидејќи претставничкиот (раководниот, управно-административниот и друг персонал) сè повеќе се формира вон битното, динамичното и целосното влијание на работниците, а повеќе како стабилна социјално-професионална група со знаци на затвореност и самообновување и, барем, за дел од нив, со сè помало чувство за признати претставници на самите работници.¹⁵

¹⁵ За овој аспект илустративни се податоците добиени од испитувањето на јавното мислење во СРМ од 1983 г. Во неговите рамки, покрај други прашања, побаран е одговор и на прашањето за тоа кои мотиви превагнуваат кај определен број лица за нивен избор на раководни функции? Во структурата на орговорите доминираат оние кои сметаат дека мотивот на тие лица се врзува за привилегиите што ги носи функцијата, кои се позначајни и поголеми од кое и да е занимање или работно место во заедницата. Така одговориле 62,9% од испитаниците. Види, Јавното мислење во СРМ, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје 1983 г, стр. 270.

Поради сето кажано и она што се подразбира може да се заклучи дека, од становиштето на собранискиот состав, делегатските собранија, по својот тон сè уште се претежно претставнички и посреднички, дека сè уште превагнува репрезентацијата иако таа не е класично поставена и обликувана; превагнуваат посредничките категории кои со својата бројност и општа моќ значително посредуваат и ги регулираат односите и процесите во непосредната, производствената сфера, значи и тие што се однесуваат на положбата на работничката класа.

И конечно: во таков контекст се јавува и еден парадокс, а од неговата логика изнурнува и уште една противречност.

Парадоксот се состои во фактот што принципот на работничкото мнозинство теориски (и идејно-политички) не се оспорува, а практично не се остварува. Оспорувањето создава проблеми со Маркса и со официјалните политички постулати и сили, а остварувавањето — проблеми со бирократијата.

Во секој случај треба да истакнеме дека она што е стварност и уште повеќе тенденција во составот (на најважните политички и самоуправни институции во нашиот систем, или не е значајно и индикативно за насоката на социјалниот развој, па наместо тоа е значајно нешто друго, или претставува извесна деформација — недостигната претпоставка во динамизирањето и консолидирањето на самоуправниот социјалистички развој. Сметаме дека станува збор за ова второто што укажува на насоките на нужните зафати и зголемена активност на субјективните сили, во прв ред на Сојузот на комунистите.

Противречноста се состои во фактот што респективната собраниска структура влијае и на карактерот на мерките на самото собрание; на социјалната смисла и насока во тие мерки, посебно во правец на ширење на просторот за стекнување на извесни привилегии на средните категории, на ширење на интересот за контрола и влијание, а за лабавање на одговорноста на одделни сегменти од нив, посебно на оние кои се јавуваат како носители на политичка моќ.

За пример, да се потсетиме на оспорената уставност на законот за синекура на носителите на јавните функции — на Законот за работата и правата на функционерите на кои им престанува функцијата; на односите во наградувањето, пензионирањето, станбените потреби, вработувањето; на моќта над акумулацијата, дистрибуцијата на кадрите, репродукцијата и сл. што можат да ја стекнат на прво место раководните категории, а потем и другите средни слоеви. Или, да се потсетиме дека сме една од поретките земји во која не постои посебен закон за одговорност на носителите на јавните функции, на тоа дека не се познати демисии заради погрешна процена,

посебен ангажман и влијание во одлуките кои се покажале како штетни, или заради (лошите) состојби во областа од својата надлежност, за што постои и уставна основа.

Да се потсетиме и на определени „пропаднати“ предлози со кои на различни пунктови и простори притиска (најверојатно) дел од политичката бирократија за дополнување на привилегиите, како оној предлог за формирање посебен фонд за станови на функционери (примерот на Скопје) или оној кој бара посебно вреднување на учеството на оние борци кои биле на повисоки функции. Предлози кои најдоа на отпор, но кои зборуваат за постоењето на реално привилегирани и доминантни категории и, што е важно, на можности тие да се одржуваат и да се репродуцираат.

Токму во тој контекст, респективниот состав на собранијата е можност повеќе во односниот правец. Се разбира, тој не е доволен услов, но секако е услов повеќе во структурата на претпоставките за одржување на односните појави кои се анахронизам на моделот и целта кон кои е упатено нашето општество.

На ова место да укажеме само уште на следното: во претходниот текст главно беа обработени појавите со оглед на составот на собранијата на општините во СРМ. Заради поширок увид и споредба ги приложуваме и податоците за Собранието на СРМ, со напомена дека тие, во однос на собранијата на општините, укажуваат на попродлабочени состојби и тенденции во составот, во онаа смисла во која се зборува во претходниот текст.

Процентен состав на Собранието на СРМ според занимањето — избори 1974—1982

Занимање	1974	1978	1982	1974— 1982	Учество во акти- вното население (%)
Работници во индустријата и рударството	13,50	9,60	8,40	— 5,10	26,64
Земјоделци	4,22	2,80	2,40	— 1,82	46,30
Работници во трговијата услугите и заштитата	0,85	6,80	1,60	+ 0,95	8,82
Управни и администр. работници	1,69	2,80	2,80	+ 1,20	6,49
Раководен персонал	40,08	40,40	41,20	+ 1,12	1,20
Стручни и уметници	39,24	28,80	37,60	— 2,00	9,97

Коефициент на застапеност на групите во Собранието на СРМ споредено со учеството во населението — избори 1978¹⁶

Занимање	Коефициент на застапеност	Шанси за избор во однос на работници
1. Работници во индустријата и рударството	0,36	—
2. Земјоделци	0,06	6,1 пати помалку
3. Работници во трговијата услугите и заштитата	0,77	2,14 пати повеќе
4. Управни и административни работници	0,43	1,19 пати повеќе
5. Раководен персонал	32,58	90,5 пати повеќе
6. Стручњаци и уметници	2,89	8,03 пати повеќе

Vlado POPOSKI

SOCIO-PROFESSIONAL STRUCTURE OF DELEGATE ASSEMBLIES IN SRM

Summary

The basic question discussed in this article is the socio-professional structure of the assemblies in SR Macedonia from 1974 up till now — situations and tendencies.

The socio-professional structure of the assemblies of socio-political associations in SR Macedonia is taken as an indicator for the possible characteristic of the decisions and measurements of the assemblies as central institutions in the political system, and through them the social nature of the assembly's function, as well.

The analyses is pointing out to the existence and deepening of the contradictory tendencies in the practical work of the associations which result to the unsuitable professional profile of the structure.

By the way, the text, except the theoretical model about the dependance of the structure and the character of the assembly's role, consist greater number of empirical data worked out according to more statistical parameters, also short, illustrative examples, which in the activity of the assembly are mostly the result of presence of the representatives of certain social groups.

¹⁶ Податоците се добиени на тој начин што како база за пресметување е земено активното население во СРМ, според пописот од 1971 г. Таа маса ги опфаќа сите изнесени категории според занимањето.